

„amilyen nemes, olyan emberséges”

Döntő tananyaga

Borsi urai és II. Rákóczi Ferenc családja

Henneyi Miklós (?–1566) – Borsi első ura, a kastély építtetője

II. Rákóczi Ferenc dédanyjának dédapja. Ónodi, később füzéri várnagyként Perényi Gábor megbízható embere volt. Szolgálataiért kapta Borsit és a jogot, hogy udvarházat építsen a faluban. II. Miksa német-római császár koronázása alkalmából, 1564-ben aranysarkantyús lovaggá avatta. 1566-ban, Gyula várának ostromakor kapott sebében hunyt el.

Zeleméri Kamarás Miklós (1547–1581) – Dobó István unokaöccse

A szépapa családja a Debrecen melletti Zelemér és Kamarás faluról kapta a nevét. Édesanyja Eger hős védőjének, Dobó Istvánnak volt a nővére. Zeleméri Kamarás Miklós a Henneyi Margittal történt házasságkötése után kezdett el építkezni Borsiban apósa, Henneyi Miklós telkén. 1581 körül halt meg. Három gyermeke (Miklós, Borbála és Anna) közül csak Borbála érte meg a felnőttkort, aki az egész Zeleméri-vagyont és apai nagyanyja révén a Dobó család nagyobb, őt illető vagyონrészét is örökölte és adta kezével együtt férjének, Lorántffy Mihálynak.

Zeleméri Kamarás Borbála (1581/82 - 1610)

Édesapja Zeleméri Kamarás Miklós, édesanyja Henyei Margit. Nagymamája pedig a híres egri hős, Dobó István nővére, Dobó Anna. 1581 vagy 82-ben született. Mivel fiú testvére nem élt meg felnőtt kort, így Borbála örökölte úgy a Dobó családi, mint az édesapja birtokrészeit is. Így jut tulajdonába a nagy fontosságú Sárospataki vár is 1602-ben. 4 lányának ismert a neve: Erzsébet, Zsuzsanna, Mária és Borbála. Mélyen vallásos szellemben nevelte lányait, akik közül Zsuzsanna I. Rákóczi György hitvese, Mária pedig György öccsének, Rákóczi Zsigmondnak lett a felesége. Borbála Sárospatakon hunyt el valamikor 1609 december 12 és 23 között, de temetésére csak 1610 március 7-én került sor, szintén Sárospatakon. A legidősebb és legfiatalabb leánya édesanyjuk halálát követően, 1612-ben hunytak el.

Lorántffy Mihály (- 1614)

Édesapja Lorántffy László (1511-1578), édesanyja Horváth(y) Erzsébet. Némelyek tévesen mondják főispánnak is, de valójában Ónod várkapitánya és zempléni nagybirtokos főnemes, aki igen nagy tekintéllyel dicsekedhetett saját korában. A családi vagyón gyarapításához jelentős mértékben járult hozzá. 1608-ban első felesége, zeleméri Kamarás Borbála, révén - aki ruszkai Dobó Anna unokája volt - megszerezte a sárospataki és lednicei várat és uradalmat is. Így került a Dobó örökség a Lorántffy családhoz, majd leánya Zsuzsanna révén a Rákóczi birtokrendszerbe. Zeleméri Kamarás Borbálától 5 lánya született, némely forrás szerint 4, némely szerint csupán 2 élte meg a felnőttkort. Borbála 1610-ben meghalt. Második neje csikszentkirályi Andrássy Katalin lett, aki csupán néhány évvel élte túl férjét. Lorántffy Mihály 1614-ben halt meg. Ő volt a Lorántffy család utolsó férjisarja.

Lorántffy Zsuzsanna (1600 – 1660)

1600 körül született Ónod várában. 1608 körül költöztek Sárospatakra, amely állandó otthona lett a későbbiekben. Gondos nevelésben részesült. Korának műveltségét nemcsak elsajátította, hanem egyike volt a legnagyobb műveltségű hölgyeknek. Beszért többek között németül, latinul, olaszul és románul is a magyar nyelven kívül. Kiváló gazdálkodó volt. Férjével mély kapcsolatot alakított ki és a gazdálkodás mellett politikai gondolatait is megosztotta nejével I. Rákóczi Györggyel. Egyenrangú és egymásra mindig számítható társakká váltak. 1630. november 26-tól lett Erdély fejedelmének hitvese, hisz I. Rákóczi Györggyel ekkor kerül Erdély Trónjára. Zsuzsannának sokszor kellett az ország gazdasági ügyeivel is foglalkoznia, egyházi, oktatási ügyekkel és az ebből fakadó mindennapi problémákkal, hisz férjét a hadjáratok és a fejedelmi feladatok sok esetben elszólták otthonról. Hat gyerekük született. Közül mindössze 2 élte meg a felnőttkort. Zsuzsannát az első magyar női szerzők között találjuk. Az első nő, akinek írása nyomtatásban is megjelent. Két könyvet is írt: „A szentlélek származásáról” és „Mózes és a próféták” címen. Életét inkább a szorgalmas munka jellemzi, mint a fényűzés és szórakozás. A fejedelemasszony a lányokat is igyekezett bevonni az oktatásba. A 17. században nincs kötelező iskoláztatás és még ritkább, hogy lányok is iskolába kerüljenek. Lorántffy Zsuzsanna igyekezete nyomán sikerült a bevont lányokat alapoktatásban (főként hitoktatás) részesíteni. E mellett udvari hímzőkört is működtetett, s udvarában nemesi lányok nevelkedtek.

I. Rákóczi Györggyel (1593 – 1648)

1593. június 8-án született Szerencsen Rákóczi Zsigmond fejedelem és Gerendi Anna gyermekeként. Bocskai István kassai udvarában apród 1605-től, ahol megismerkedik a tőle idősebb Báthory Gáborral és Bethlen Gáborral. Édesapját 1607-ben nevezik ki fejedelemnek. 1615-ben Borsod vármegye főispánja lett, királyi étkefogó mester és az ónodi vár kapitánya lett. 1616 áprilisában vette feleségül a 16 éves Lorántffy Zsuzsannát. Bethlen Gábor követeként ő kapta a feladatot, hogy Brandenburgi Katalin kezét megkérje és Erdélybe hozza a fiatalasszonyt. Bethlen halála után ő is esélyes a fejedelmi székre és a hajdúk is támogatták a megválasztását. 1630. december 1-jén a segesvári országgyűlés választotta fejedelemmé. Uradalma alatt Erdély békében fejlődött. 5 gyerekük született, akik közül azonban csak 2 élte meg a felnőttkort – Györggyel és Zsigmond. Buzgó református és nejével sokat tettek az egyházért. Soha annyi könyvet nem adtak ki, mint az ő korában. 1648. október 11-én hunyt el. A gyulafehérvári székesegyházban temették el.

II. Rákóczi Györggyel (1621–1660)

Sárospatakon született. Fejedelmi nevelést kapott, már 1640-ben váradi főkapitány, 1642-ben pedig Erdély választott fejedelme lett. Nem sokkal ez után nőül vette Báthory Zsófiát, a roppant Báthory-vagyon örökösét. Hős hadvezér volt, de 1656 végén túlbecsülte Erdély erejét, nem törődött a török Porta ellenkezésével, és bekapcsolódott a lengyel trónért folytatott küzdelembe. Szövetségesei azonban magára hagyták és az erdélyi sereg végül vereséget szenvedett. Erdély virágkora ezzel véget ért, és az oszmánok büntetőhadjáratai következtében végromlásra jutott. Felvette a küzdelmet a betörő és Erdélyt pusztító török csapatokkal, de a szászfenesi csatában szerzett fejsérülés következtében három héttel később életét veszítette.

Báthory Zsófia (1629–1680)

Szilágyosomlyón született az egyik leggazdagabb és legelőkelőbb erdélyi családba, amely Lengyelországnak királyt, Erdélynek fejedelmeket adott. 14 évesen hozzáment II. Rákóczi Györgyhez, és református hitre tért. Apja, András Báthory Gábor erdélyi fejedelem féltestvére, anyja, Zakreska Anna lengyel nemesasszony volt. A család birtokai Magyarországon és Lengyelországban feküdtek, házassága révén a Rákóczi-vagyon hatalmas uradalmakkal gyarapodott. 31 évesen megözvegyülve rekatolizált és udvarába jezsuitákat hívott. A Habsburg-ház buzgó támogatója és a felső-magyarországi protestánsok egyik legfőbb ellenfele lett.

I. Rákóczi Ferenc (1645 – 1676)

II. Rákóczi György erdélyi fejedelem és Báthory Zsófia fia, 1645. február 24-én született Gyulafehérváron. Hétesztendős volt, amikor (még apja életében) 1652. február 18-án fejedelemmé választották. Apja lengyelországi kudarca után megindult a harc a fejedelmi székért. Miután apja életét vesztette, anyjával elhagyták Erdélyt és pataki birtokukra költöztek. 1661. augusztus 15-én mindketten katolikus hitre tértek, és egyre keményebben léptek fel a protestánsok ellen. 1666. március 1-jén kötött házasságot Zrínyi Ilonával. A lakodalom a Wesselényi Ferenc nádor által vezetett elégedetlen főurak találkozási helyszíne volt. 1669-ben I. Rákóczi Ferenc egyezséget kötött Sárospatakon a felső-magyarországi protestáns rendek képviselőivel. Azt ígérte, birtokain megszünteti üldözésüket, és visszaadja egyházaik jövedelmeit, ha cserében támogatják az Erdélyi Fejedelemség megszerzésében. Így vált a korabeli felső-magyarországi ellenzéki mozgalom vezetőjévé. A kezdeti lendület azonban hamar megtört, a vezetők kegyelem reményében a fegyverletétel mellett döntöttek. Május 31-én Báthory Zsófia is kegyelmet kért fia számára, aki végül 400 ezer rajnai forint váltságdíj fejében megmenekült a fő- és jószágvesztés terhétől, de Regéc és Munkács kivételével minden várába császári őrséget kellett befogadnia. Zrínyi Ilonával közös első gyermekük, György csecsemőként hunyt el. Leányuk, Julianna Borbála 1672-ben született. A fiúgyermekre áhítozó családfő és felesége harmadik gyermeke 1676. március 27-én született, a keresztségben a Ferenc Lipót nevet kapta. A családfő pár hónappal később, 1676. július 8-án hunyt el Makovicán, mindössze 31 évet élt.

Zrínyi Ilona/Jelena Zrinska (1649–1703)

A fejedelem édesanyja jeles délvidéki családok leszármazottja, a Muraközben, Podbresten (Drávaszilas) született. Neveltetését tehetséges édesanyja irányította. Ilona megtanult írni, olvasni, több nyelven beszélt, hímzett, lovagolt, zenét tanult, elsajátította a gyógyfüvek ismeretét is. 17 éves korában Zborón tartotta menyegzőjét I. Rákóczi Ferencsel. Az ifjú pár egyik közös otthonát a sárospataki várban rendezte be, de gyakran tartózkodtak Makovicán és Borsiban is. Udvartartásukat fejedelmi fény és gazdagság jellemezte. A korán eltemetett elsőszülött kisfiú és az öt évvel később született Julianna után mindenki fiúörökös megérkezésében reménykedett.

Rákóczi ifjúsága

(Asztalos Miklós: II. Rákóczi Ferenc és kora, részlet)

I. Rákóczi Ferenc részvétele a Wesselényi-féle szövetségben nemcsak tetemes anyagi áldozatra kényszerítette Rákóczit, de bizonyos mértékben elveszítette azt a szabad kezet is, amellyel addig dolgait intézte. Személye sokkal inkább gyanús maradt, semmint ne kellett volna óvatosan élnie. Ez az azelőttinél bizonyos mértékben zárkózottabb élet azonban korántsem jelentette azt, hogy Rákóczi szerény és visszavonult életre lett volna kényszerítve.

Választott fejedelmi címének és hatalmas vagyonának megfelelően nagy házat vitt s váraiban, kastélyaiban dús udvari élet fénye vette körül. Ebből a ragyogásból azonban sokáig hiányzott az örökös jelenlétének bensőséges tüze. Rákóczi és Zrínyi Ilona házasságát ugyan hamar fiúval áldotta meg az ég, de az 1667 októberében született György néhány hónap múlva elhunyt. Az 1672-ben született második gyerek leány volt s a keresztségben a Juliánna Borbála nevet nyerte. Több mint tízéves házasságuk után végre újabb gyermekáldás érte a Rákóczi családot. 1676 március 27-én, pénteken a Zemplén megyei Borsi kastélyának emeletén megszületett a régtől várva-várt fiú utód, akit atyjáról Ferencnek és a királyról Lipótnak kereszteltek. Rákóczi Ferenc pontos születési dátuma nagyon sokáig vitás volt, ma már azonban Thaly Kálmán kutatásai nyomán kétségtelenül ismerjük a fenti helyes időpontot. A keresztelés körülményeit és időpontját azonban még most sem ismerjük.

A Bodrog melletti Borsi nem tartozott a választott fejedelem kedvenc tartózkodási helyei közé. Ő és udvara leginkább Sárospatakon, Makovicza várában, vagy a zborói kastélyban tartózkodott s Borsiban csak akkor szállt meg, ha Patakról Báthori Zsófia látogatására útban volt Munkácsra. Amint tehát az anya állapota engedte, az udvar az újszülöttel együtt Patakra ment, majd a nyári melegek beálltakor előbb a nagysárosi kastélyba, majd Makovicza várába vonult.

Itt, a Makovicza alatt épült Zborón váratlan mély gyász érte a Rákóczi-házat. Valamilyen hirtelen betegség támadta meg az alig harmincegy éves választott fejedelmet s 1676 július 8-án kioltotta életét. Felesége 11 évi házasság után élete virágjában, harminchárom éves korában maradt özvegyül, megterhelve a hatalmas birtok és vagyon megőrzésének s a négyéves Juliánna és négyhónapos Ferenc felnevelésének gondjával.

A halálát érző választott fejedelem a halálos ágyán levelet intézett I. Lipóthoz s árváit a császár-király különös oltalmába ajánlotta. Hogy a bécsi udvar nem magyarázta ezt olyképpen, hogy az árvák feletti gyámságot s így a vagyon kezelését is magának tartsa fenn, az kizárólag az özvegyiség nehéz feladatait férfias határozottsággal és körültekintéssel vállaló Zrínyi Ilona érdeme.

Alig helyezték ideiglenes nyughelyére a fejedelmet, az özvegy azonnal megbízta Kazinczi Péter királyi táblabíró, hogy a négyhónapos Ferencnek, mint örökös főispánnak nevében elnököljön Sáros vármegye július 20-iki közgyűlésén. Bécsben az volt a felfogás, hogy a fejedelmi árvák gyámsága a császár-királyt illeti. A bécsi szándékról idejében értesült az elhunyt végakarátát Bécsbe vivő Várady László s azonnal értesítette a tervről Kazinczit. Az elhunyt özvegye és anyja, nemkülönben Várady és Kazinczi is mindent elkövettek, hogy érvényt szerezzenek a Tripartitum idevágó intézkedésének, ennek a világos törvénynek és „megrögzött szokásnak”, amely az özvegynek biztosította a kiskorú árvák feletti gyámságot mindaddig, amíg elhalt férje címét és nevét megtartja és nem lép újabb házasságra. Nagy segítségére volt a két özvegynek néhány igen befolyásos katolikus egyházi férfiú is, akik előtt a vakbuzgó Báthori Zsófia különös tiszteletnek örvendett. Végül is győzött a magyar törvények és szokások álláspontja s augusztus 20-án végre arról értesítette a kancellár Zrínyi Ilonát, hogy a császár beleegyező iratai már készen vannak s „Nagyságod az törvény és természetszerint való tutorsághoz tartván magát, Isten, hirével nevelheti árváit”.

A határozott karakterű Báthori Zsófia maga szerette volna az árvákat nevelni s mivel az özvegy az árvákkal Munkács várába anyósához költözött, csakhamar szembe találta magát anyósa bigottságával és zsarnoki hajlamaival. Báthori Zsófia különben is nagyon bigott lélek volt s ezt még fokozta, hogy lassan teljesen a jezsuiták befolyása alá került. Különösen nagy hatással volt rá a nem egészen tiszta kezű és jellemű Kiss Imre jezsuita atyának, valamint nővérének, Báthori Hedvignek a befolyása. Hedvig a lengyel gr. Luptowskyhoz ment nőül, majd előzvegyülve belépett egyik apáca rendbe. Kettőjük hatására Zsófia asszony kiűzte a Rákóczi uradalmakhoz tartozó városokból és falukból a protestáns papokat s ezzel magára vonta az uradalmakban lakó nagy számú protestáns mélységes gyűlöletét. A magyarországi bujdosók, akik a Lipót féle megtorlás elől a Tiszai-részekre vonultak vissza, úgynevezett kuruc csapatokba tömörültek és állandó betörésekkel nyugtalanították a magyarországi területeket.

Ezek a protestáns érzelmű kurucok, akik Kassa és Munkács alá is elkalandoztak, nem hagyták megtorlatlanul Zsófia asszony protestánsüldözését. A Rákóczi-uradalmak így állandó támadások színterévé lettek és tetemes kárt szenvedtek.

Az állandó kuruc betörések, rajtaütések miatt késett több mint egy évet az elhunyt fejedelem végső és díszes eltemetése is. Kassa császári parancsnoka ugyanis attól tartott, hogy zavargás, vagy éppen lázadás törhet ki azalatt, amíg a tetemet Zboróról Kassára szállítják. Végül is nemesi felkelést rendelt el az özvegy Sáros megyében s a nemesi csapatok fedezete alatt sikerült 1677 augusztus 18-án Kassán az akkori jezsuita, későbbi premontrei templomban örök nyugovóra helyezni a fiatalon elhunyt fejedelmet.

Az özvegy és az anyós között egyre jobban elhidegült a viszony. Ilona szomorúan látta, hogy anyósa vakbuzgósága miatt milyen súlyos vagyoni kár éri árváit s igyekezett anyósa protestánsüldözéseit mérsékelni. Zsófia asszony azonban vallástalannak és kapzsinak tartotta s azzal vádolta, hogy szabadon akar gazdálkodni árvái vagyonában. Az anyóson kívül Hedvig is igyekezett lehetetlenné tenni Ilona munkácsi tartózkodását, aki végül is, nehogy a viszony közte és egykori férje családja közt nyílt ellenségeskedéssé váljék, 1677 december 15-én elhagyta Munkácsot. Fiaccskája már húszhónapos volt. Szépen fejlődött. Anyja Ferkónak, nagyanyja Ferkőnek becézte.

Útjuk Borsin keresztül vezetett Sárospatakra. Itt töltötte az özvegy gyermekei körében a karácsonyi és az újévi ünnepet s január közepe táján tartózkodását az abauji Regécz várába tette át.

Regécz vára lett a fiatal Ferkó élete első oly eseményének tanúja, amely szélesebb körben érdeklődést keltett. A kis fiú ugyanis a nagy hidegben meghült s betegsége már-már halálos lett. A könnyen izguló fantázia azonban nem elégedett meg a meghülés magyarázatával, a súlyos betegség mellett „kézenfekvőbb” magyarázatot kerestek. Ebben az időben nagyon hajlamosak voltak az emberek arra, hogy a betegségek mögött gonosz emberek bűnös cselekedetét, vagy emberfeletti hatalommal bíró lények boszorkánykodását keressék. Ferkó betegségénél is többen azt vélték, hogy bizonyos, többször is már boszorkánygyanus volt Doleszné babonázta meg a bölcsőjét, mások viszont azt gyanították, köztük az új kancellár, Gubassóczy nyitrai püspök is, hogy a gyermeket megmérgezték. A gyermek, akinek egészségi állapota már-már országos érdeklődés tárgya lett, szerencsésen felgyógyult. Közben Szelepcsényi érsek, aki levélben figyelmeztette az özvegyet, hogy vizsgálja meg a fiúcska minden étkét és italát s vigyázzon arra, ki kerül a gyermek közelébe, békét közvetített az özvegy és az anyós között. Valószínűleg közrejátszott Ilonánál az idősebb anyósa iránti tisztelet, Zsófiánál pedig az unokák utáni vágy s a kibékülés létrejött. Már előbb, május havában átköltözött a kis család Sárospatakra, ahol az alig két évet betöltött Ferkót a szerencsi tisztartó alig kecske nagyságú lovacskával lepte meg. A kibékülés megtörténte után az özvegy gyermekeivel június közepén visszatért Munkácsra, ahol ez alkalommal több mint egy évet töltött el egyfolytában.

Együtt szorgoskodott itt az anya és a nagymama a gyermekek nevelésén. Ferkó ekkor még az asszonyok és dajkák gondozására volt bízva, de anyja felügyelt minden tetteire. Már is igyekezett jellemét jó irányban befolyásolni, de nemcsak jellemére ügyelt, hanem testi nevelését sem tévesztette szem előtt. Maga mellett hálatta s így mindég gondját tudta viselni. Rákóczi önéletrajzában feljegyzte, hogy anyja igazán anyailag komoly szeretettel szerette, minden illetlen tetteire figyelt. Különben erre a koragyermekségére, mint az természetes is, nem emlékezett vissza.

Rákóczi Ferenc tanulmányai

Tanítatása 6 évesen kezdődött el. Zrínyi Ilona **Bárkány János** ferences rendi szerzetest bízta meg a feladattal. Tőle kapta első tankönyvét is, egy ábécés betűgyűjteményt, amely a kiejtési gyakorlatokat és az olvasást, egyúttal a hittan alapjainak elsajátítását is segítő vallási szövegeket is tartalmazott. Latinra és a szép beszédre másik tanítója, **Badinyi János** oktatta, aki Zrínyi Ilona udvarának irodalmilag képzett, maga is verselő, nagy tudású tagja volt.

Elsajátított ismeretek, tapasztalatok: Miatyánk, Tízparancsolat, melyek a fő bűnök.

A korabeli jezsuita iskolákban használt módszertan szerint a 3 elemi osztály tananyaga: a kis katekizmus alapján, kérdés-felelet formában tanított hit- és erkölcsstan, írás, olvasás, számtani alapszabványok, a latin nyelv alapjainak elsajátítása, továbbá a világtörténelem, és végül a levelezési szabályok, stílusok megismerése.

Olvasmányai:

ABCES könyvecske

Canthus Catholici – magyar – latin énekeskönyv

Petrus Canisius: *Parvus catechismus catholicorum* – kis katekizmus

Pereszlényi Pál: *Grammatica Linguae ungaricae* – magyar nyelvtan

A tanulás legfontosabb eszköze a könyv, a papír, a tinta és a lúdtoll volt. II. Rákóczi Ferenc első ákombákomjait a nevelőjétől kapott ábécés könyvecskéjébe jegyezte le. Első leírt szavainak egyike: „Drága gyöngy” és „Magyar”.

A gyermekek logikai és stratégiai készségét fejlesztette a sakknál valamivel egyszerűbb ostábla (backgammon) játék, mely igen kedvelt volt a főúri udvarokban. Rákóczi ostáblája Munkácson maradt, komornyikja vette leltárba: „Kis ostábla elefántcsontból”.

Orbis Sensualium Pictus (a látható világ képekben)

A hagyományos oktatáshoz a jezsuiták által használt ábécés könyvecske mellett a gyermeki gondolkodáshoz jobban idomuló, „modern”, illusztrált tankönyv született már a század derekán, 1654-ben, a Sárospataki Református Kollégiumban, Lorántffy Zsuzsanna támogatásával.

Johannes Amos Comenius elképzelése az volt, hogy a gyermekek élvezettel és képeket nézegetve ismerjék meg a világot.

6 és 12 éves kora között a Rákóczi-fiú életét tanítóin kívül édesanyja és mostohaapja, Thököly Imre példája döntően befolyásolta. A hősiességet, kitartást, a szövetségességgel és az ellenséggel való egyezkedés tudományát, az alattvalók lelkesítését és jutalmazását a gyakorlatban közvetlenül tőlük sajátította el. Életét ebben az időszakban szülei politikai döntései határozták meg.

Tábori iskola

Az uralkodónak nevelt gyerekeket gyakran vitték katonai táborokba, hogy „szokjanak és tanuljanak”. A fiatal fiúk elé szüleik és nevelőik az ókori történelem és mitológia nagy alakjait állították példaképül: Nagy Sándor és Herkules is zokszó nélkül túrték a hadjáratok fáradsalmait és már gyermekként bátrak, erősek, okosak voltak. II. Rákóczi Ferenc mostohaapja, Thököly Imre táborában hétévesen megismerte a hadi életet, és a vezéri sátorban ő is fogadta a főurakat, a városi és vármegyei követeket. Hozzászólt az ágyúk hangjához is („igen lőttek, de nem féltem” – írta visszaemlékezésében), mert neki fejedelemsarjként nem volt szabad félnie.

Elsajátított ismeretek, tapasztalatok: Hadi ismeretek, testi kényelmetlenségek elviselése.

„Borzadva emlékszem vissza mint álomra, hogy a törökök, tatárok Bécs alól miként hurcolták rabságba a keresztényeket, miként fosztották ki őket.” (II. Rákóczi F.: Vallomások, 1719.)

Gimnázium

12–14 éves korában az uralkodó parancsára elszakították édesanyjától, és a neuhausi jezsuita kollégiumba került. Minden addigi társát és nevelőjét eltávolították környezetéből, és grófi

rangra „fokozták” le. A gyermek Rákóczi idegenkedett tanáraitól, és nem tartotta magához méltónak tanuló társait sem. Remek képességű, szerethető, de visszahúzódó diák volt. 1690-ben jeles eredménnyel tett záróvizsgát. Ez alkalomból neki dedikálták az iskola tankönyvét: „Megvan benned a kimagasló és fejedelmi lélekhez méltó összes ékesség.”

Elsajátított ismeretek, tapasztalatok:

4. osztály:	osztás, latin szerzők, levélírás mestersége
5. osztály:	tört számok, görög nyelvtan, görög–latin katekizmus, földrajz alapelemei, címertan, családtörténet
6. osztály:	egyháztörténet, magasabb rendű számtani műveletek, görög nyelv

„megtartották a gyermeket az isteni és az emberi (= császári) felség tiszteletére”

II. Rákóczi Ferenc fiatal éveiben vonzódott a geometriához és a csillagászatához is. Olyannyira, hogy 13 évesen, egy iskolai kiránduláson az eisingeni préposttól egy kisebb távcsövet, a neuseli rendházból pedig egy körzöt tulajdonított el.

Egyetem

14–16 évesen Prágában tartózkodott, ahol egyetemi tanulmányait két befejezett év után abbahagyta. Még mindig elzárva, de arisztokrata módjára élhetett: kisebb udvartartásához kocsis, inas, titkár tartozott, és „zsebpénzt” is kapott, így könyveket vásárolhatott. Tanárai, bár jó szándékúak, meglátása szerint „buták” voltak, és nem tudták felkelteni a teológia és a jog iránti érdeklődését. Amire pedig kíváncsi volt, arról nem tudtak sokat. Feltehetően birodalmi hivatalnok, vagy egyházi pályára szánták.

Elsajátított ismeretek, tapasztalatok:

Első év: *filozófiai* tanulmányok, amiben a fő tárgy a logika volt, amit nem szeretett.

Második év: fizika (Arisztotelész Fizika című műve alapján az ég és az állatok teremtését tanulták). Ez túl elvont és érdektelen volt számára.

Szívesen tanult volna geometriát, építészetet, matematikát, de ehhez nem kapott segítséget. Érdekelte még az optika és a hadi építészet is, ilyen jellegű könyveket vásárolt. Magyar nyelvtudása kissé megkopott, németül nem tudott, így többnyire latinul kommunikált.

Tanulmányai alatt szívesen biliárdozott társaival.

II. RÁKÓCZI FERENCZ

EGY BŰNÖS VALLOMÁSA,

ki az ő szívében született megváltója jászolánál önnön életét siratja és a gondviselés kegyeit s annak intézését hálás emlékezetébe visszaidézi, — magánbeszéd alakjában, elkezdve 1716-ban, Krisztus születésének ünnepségét megelőző napokban. Zavar fog el, Uram és elpirulok, midőn születésedet s annak körülményeit megfontolom és a magaméra gondolok. Te Isten, teremtőm nekem és a mindenségnek, istállóban születesz, én meg palotában; te ökör és szamár közt szegény pásztorok körében, én — a por és a féreg a te színed előtt — udvarjárók nagy csődületében. Szülőid szegények, az enyimek fejedelmek; te szegénységben jössz a világra, én bőségben. ...

... Gyengéden szeretett nagyanyám, a te ájtatos szolgáló leányod, a ki emberi vélekedés szerint szent életü vala. Szeretett anyám igazán, anyailag, komoly szeretettel, mert figyelt minden illetlen tettemre és alig 5 éves koromban engem elkülönített a női szobától és felmentett a nők gondozása alól.

Tanítóim képezték ki bennem a rangomhoz illő erkölcsöket és reászorítottak az imádkozásra. Dicsértessél ó Isten mindörökké ezen te kegyelmedért, a mely valóban nagy volt bennem; mert te cselekedted, hogy ama gyenge korban feljebbvalóimnak nagyon is engedelmes voltam, téged pedig ártatlanságomban szolgálván és szeretvén, a mennyire emlékszem, legkevésbé sem tanusítottam ellenszegülést a koromhoz mért kegyességi gyakorlatokban. Nagy vigasztalásomra szolgál, ha gyermekségem és ifjúságom kezdetéről gondolkozom: mert azt hiszem Uram, hogy ártatlan voltam orczád előtt; gyakran mondták ugyanis nekem, hogy semmi rossz hajlandóságaim nem voltak, mégis gyakran megbüntettek, mivel rest voltam a tanulásban és túlságosan szerettem a fegyvereket s a hadviselés képét ábrázoló gyermeki játékokat. ...

... Nagyanyám halálára csak úgy emlékezem, mint valami álmra; mégis irgalmadért könnyörgök érte a legmélyebb alázattal. De anyámnak a lutheránus felekezethez tartozó Thököly Imre gróffal kötött második házasságáról is alig tartottam meg emlékezetemben valamit az ünnepi lakomákon kívül, melyeket nemzeti szokás szerint ünnepies szertartással, de mégis nagy evésselivással és pazar fénynyel tartottak meg. ...

... Ugy vélem, hogy e helyen való megemlitenem egy különös eseményt, a mely kevésszel a te szolgáló leányod eljegyzése előtt történt; mert talán ez egyike volt amaz intő jeleknek, a melyek által a te végtelen irgalmad egyszer-másszor az embereket a balvégzetü dolgoktól el szokta téríteni. Munkácsi erősségünkben tartózkodtunk, mely elég magas sziklahegyen épült és mivel amaz istenfélő és ájtatos szolgáló leányod anyai kötelességének tartotta erejéhez képest szoptatni gyermekeit és szoptatás után saját ágyában oldala mellé fektetni, egy napon, midőn néném és én már feküdtünk, a szokottnál történetesen tovább imádkozott és miután kéréseit előtted, végtelenül jó Isten, kiöntötte s közénk lefeküdt, komornája is, a ki ugyanazon hálósobában szokott virrasztani, a mig urnője aludt, imádkozásban volt foglalatos; de még el sem végezhetette azt, midőn történetesen észreveszi, hogy az ágy mellett közvetlen álló asztal alól egy kigyó mászik elő, a mely az e fajta csuszó-mászók rendes nagyságával birt és a mig az éjjeli világosságnál látomása valóságában kételkedik, a kigyó lomha mozgással az ágy felé közeledett. Tétovázott teljesen tanácstalanul és megrémülve a féreg szokatlan látományától s ismerve másfelől anyám természetes ellenszenvét az ilyfajta férgek iránt, sem őt megijeszteni, sem oda menni ehhez nem volt bátorsága; de látva végre, hogy az felemelkedett testtel az ágyba mászik, félénk sikoltással anyámat az álomból fölkelte, a ki tüzet gondolt s nénémet felkapva, az ágyból kiragadta és a kigyó láttára a szobából hanyatt-homlok kirohant; én pedig az ajtó előtt örködő cselédek megérkezéig egyedül maradtam a kigyóval. Akár véletlenül, akár a te rendelésed szerint történt e dolog Uram, igazán a bekövetkezett idők folyamata megértette velünk, hogy anyánk, a te szolgáló leányod, férjének személyében kigyót fogadott ágyába, a kivel ő mégis utolsó lehelletig oly

nagy béketűrőssel, alázattal és házastársi, vagy inkább azt merném előtted Uram mondani, szolgálai engedelemmel élt, hogy valóban jogosan ezen szentség érényeinek gyakorlásában példaképpül lehet tartani. Homályos ugyan ezen esetre való emlékezésem, de mégis el merem beszélni; mert ennek körülményeit egyrészt a komorna, másrészt néném gyakori elbeszéléseiből, négy éves koromtól friss emlékezetben megtartottam. A te oltalmazó jobbod által, lett, ó határtalan jóság, hogy az a kigyó (mert nem félek, habár a te szined előtt is e névvel illetni mostoha atyámat), nem ártott nekem sem testben, sem lélekben; mert gyakran megkísérelte egyiket is, másikat is, hogy engem, házam utolsó sarját, láb alól eltéve és megtartva magának az örökös jogon házamat illető várakat és erősségeket, Magyarországot és a magyar koronát (melyre vágyott), megnyerje s megtarthassa. ...

Idézetek

„Innét okvetetlen szerdán megindulok, adja úr isten édesem szent fiáért láthassuk egymást jó egészségben. Im vagy 12 narancsot és 7 czitromot küldtem, adja isten egészséggel elkeltetek édesem. A narancs-hajat megtarsd. Datum Kővár 30.
die Octobris Anno 1633.

Az te szerelmes urad
R. György“.

I. Rákóczi György levele nejének, Lorántffy Zsuzsannának

„Kérem kegyelmedet édes uram írjon kegyelmed egészsége s egyéb állapota felől is az. mi illendő, mert mind távolléte kegyelmednek és előtte álló nagy dolog nem kicsin gondolkodás. Áldja Isten édes uram, halljuk örvendetes híreket kegyelmetek felől.

kegyelmednek jó szívvel szolgál.
Susanna Lorántffy m.p.”

„Zavar fog el, Uram és elpirulok, midőn születésedet s annak körülményeit megfontolom és a magaméra gondolok. Te Isten, teremtőm nekem és a mindenségnek, istállóban születesz, én meg palotában; te ökör és szamár közt szegény pásztorok körében, én — a por és a fereg a te szined előtt — udvarjárók nagy csődületében. Szülőid szegények, az enyimek fejedelmek; te szegénységben jössz a világra, én bőségben.”

II. Rákóczi Ferenc, Vallomások

„Tiszteld az embereket, tudd, hogy téged figyelnek és szeretnek idegen földön is, mert aki másokat tisztel, önmagát tiszteli. ... Különben a mindenható Istentől anyai szívemmel minden áldást kívánok és maradok mindenütt, ahol csak leszek és minden időben a te szerető anyád.
Zrínyi Ilona”

Zrínyi Ilona búcsúlevele fiához, Pozsony, 1692. Január 8., Bécs

„Nem kívánok birodalmat, nem kincset tületek, s nem egyebet: az igaz, bátor magyar szívet, hogy az magaméval összekapcsolván, veletek éljek és haljak!...

II. Rákóczi Ferenc, gyömrői beszéd, 1705